

Godine 1942, kada sam imao deset godina, osvojio sam prvu nagradu na *Ludi Juveniles* (Omladinskim igrama, konkursu sa slobodnim učešćem koje je bilo obavezno za sve mlade italijanske fašiste – a to je značilo, za sve mlade Italijane). Retorički virtuozno raspravljao sam o temi: „Moramo li umreti za slavu Musolinija i besmrtnu sudbinu Italije?” Moj odgovor bio je potvrđan. Bio sam bistar dečko.

A onda sam, 1943, otkrio značenje reči „sloboda”. Tu priču ispričaću na kraju. U tom trenutku, „sloboda” još nije značila „oslobođenje”.

Od svojih prvih godina, dve sam proveo između esesovaca, fašista i partizana, koji su pucali jedni na druge, i naučio sam kako da eskiviram metak. Nije bilo loše kao vežba.

U aprilu 1945. partizani su zauzeli Milano. Dva dana kasnije, stigli su i u gradić u kojem

sam ja živeo. Bio je to radostan trenutak. Glavni trg bio je prepun ljudi koji su pevali i mahali zastavicama, i klicali Mimu, partizanskom vođi u tom kraju. Mimo, bivši maršal karabinjera, prešao je na stranu Badolja i Pokreta otpora, i izgubio je nogu u jednom od prvih okršaja. Pojavio se na balkonu gradske većnice, naslonjen na štake, bled; pokušao je rukom da utiša gomilu. Ja sam bio tu i čekaao na njegov govor, pošto je celo moje detinjstvo bilo obeleženo Musolinijevim velikim istorijskim govorima, iz kojih smo potom u školi napamet učili najznačajnije odeljke. Tišina. Mimo je progovorio promuklim glasom, maltene se nije ni čuo. Rekao je: „Građani, prijatelji. Posle toliko bolnih žrtava... evo nas. Slava palima za slobodu.” To je bilo sve. I vratio se unutra. Gomila je urlala, partizani su dizali uvis oružje i u slavlju pucali u vazduh. Mi deca potrčali smo da skupljamo čaure, dragocene kolekcionarske predmete, a ja sam naučio i to da sloboda govora može značiti i slobodu od retorike.

Nekoliko dana kasnije video sam prve američke vojnike. Bili su Afroamerikanci. Prvi Jenki koga sam sreo bio je crnac, Džozef, koji mi je pokazivao čudesa Dika Trejsija i Malog Ejbnera. Njegovi stripovi bili su u boji i lepo su mirisali.

Jedan od oficira (major ili kapetan Madi) bio je smešten u vili porodice dve moje školske drugarice. Bio sam kao kod kuće u tom vrtu u kojem se nekoliko gospođa okupilo oko kapetana Madija u razgovoru na nekakvom približno francuskom jeziku. Kapetan Madi imao je dobro obrazovanje i pomalo znao francuski. Tako je moja prva slika o američkim oslobodiocima, posle onolikh bledih lica u crnim košuljama, bila slika obrazovanog crnca u žuto-zelenoj uniformi kako govori: „*Oui, merci beaucoup Madame, moi aussi j'aime le champagne...*” Za nevolju, šampanjac je nedostajao, ali ja sam od kapetana Madija dobio svoju prvu žvakaću gumu, koju sam počeo da žvaćem od jutra do sutra. Noću sam je ostavljao u čaši vode, da mi bude sveža sledećeg dana.

U maju, čuli smo da se rat završio. Mir je u meni izazvao čudan osećaj. Govorili su mi da je permanentni rat normalno stanje za mladog Italijana. Sledećih meseci otkrio sam da Pokret otpora nije bio samo lokalni fenomen, nego evropski. Naučio sam nove, uzbudljive reči kao što su *réseau*, *maquis*, *armée secrète*, *Rote Kapelle*, Varšavski geto. Video sam prve fotografije Holokausta, i najpre pojmio značenje, a tek po-

tom saznao za samu tu reč. Shvatio sam od čega smo bili oslobođeni.

U Italiji se danas neki ljudi pitaju da li je Otpor imao neki stvarni vojni uticaj na tok rata. Za moju generaciju, to pitanje je potpuno beznačajno: odmah smo shvatili moralni i psihološki značaj Otpora. Imali smo čime da se ponosimo ako smo znali da ni mi Evropljani nismo sedeli skrštenih ruku i čekali da budemo oslobođeni. Mislim da ni mladim Amerikancima koji su davali svoj danak u krvi za našu slobodu nije bilo bez značaja saznanje da iza borbene linije ima Evropljana koji već plaćaju svoj dug. U Italiji danas ima onih koji kažu da je mit o Otporu komunistička laž. Istina je da su komunisti brali plodove Otpora kao lično vlasništvo, s obzirom na to da su u njemu imali prvorazrednu ulogu; ali ja se sećam partizana sa maramicama različitih boja.

Priljubljen uz radio, provodio sam noći – iza zatvorenih prozora, u opštem zamračenju koje je mali prostor oko aparata pretvaralo u jedinu svetlu tačku – i slušao poruke koje je Radio London prenosio partizanima. One su bile istovremeno nejasne i poetične („Sunce se ponovo rađa”, „Ruže će procvetati”), i većim delom to

su bile „poruke za Frankija”. Neko mi je došapnuo da je Franki vođa jedne od najmoćnijih ilegalnih grupa u severnoj Italiji, čovek legendarne hrabrosti. Franki je postao moj junak. Franki (čije je pravo ime Edgardo Sonjo) bio je monarhista, toliko veliki antikomunista da se posle rata pridružio krajnjoj desnici, i na kraju bio optužen da je učestvovao u državnom udaru koji su pripremali reakcionari. Ali šta ima veze? Sonjo je ipak ostao san mog detinjstva. Oslobođenje je bilo zajednički poduhvat ljudi različitih boja.

U Italiji neki danas govore da je rat za oslobođenje bio tragičan period podela, i da nam je sad potrebno nacionalno pomirenje. Sećanje na one jezive godine trebalo bi potisnuti. Ali potiskivanje stvara neuroze. Ako pomirenje znači samilost i poštovanje za sve one koji su u svom ratu ratovali pošteno, oprostiti ne znači zaboraviti. Mogu čak i da prihvatim da je Ajhman iskreno verovao u svoju misiju, ali ne mogu da kažem: „Okej, sad se vrati i opet uradi istu stvar.” Nalazimo se ovde da bismo se sećali onoga što se desilo i da bismo svečano rekli da „oni” to više ne smeju da učine.

Ali ko su to „oni”?

# SADRŽAJ

Večni fašizam .....	5
Veline i tišina .....	39
Najmegen .....	57
Beleška o autoru .....	73